

Dinlerarası Diyaloga Niçin İhtiyaç Vardır?

Prof. Dr. Abdurrahman Küçük^(*)

“Diyaloga Niçin İhtiyaç Vardır?” konusuna girmeden önce “Diyalog”un ve “din”in ne olduğunu ortaya koymak lazımdır. Çünkü terimleri net olarak ortaya koymadan, neleri ifade ettiğini açıklığa kavuşturmadan nedenlere, niçinlere cevap aramak zorlaşacaktır.

Bilindiği gibi “diyalog” genel olarak, iki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşması, farklı ırk ve kültürlerden, farklı inanç ve kanaatlerden, farklı siyasi anlayıştan insanların biraraya gelerek, medeni ölçüler içerisinde birbiriyle konuşması yoludur.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda ise diyalog; din, siyaset ve ekonomi üzerine karşıt düşünceleri sergilemeye elverişli bir biçim olarak benimsenmiş ve kullanılmıştır¹.

Dini alanda “Diyalog”; hem aynı dinden kaynaklanan grupların kendi aralarında hem de farklı dinlere mensup insanların, inanç ve düşüncelerini birbirine zorla kabul ettirme yoluna gitmeden, birbirlerine sıcak ve hoşgörü ile bakabilmesi, ortak meseleler etrafında konuşabilmesi, tartışabilmesi ve işbirliği yapabilmesidir². Bu anlamda, tarihte, hemen hemen yaşayan dinlerarasında “diyalog faaliyetleri”ne rastlanmaktadır. Ancak bu, bir plan ve program çerçevesinde olmamış, resmi bir kurumla diyalog niteliği taşımamış; tarihi bir seyir içinde ve kendiliğinden olmuştur. Diyalog’un resmi bir hüviyet kazanması, XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, II. Vatikan Konsili’yle olmuştur. XX. yüzyılın başlarından itibaren dünyada meydana gelen siyasi, ekonomik ve kültürel gelişme ve değişmeler, dinleri ve kurumlarını da etkilemiştir. Hıristiyanlık ve özellikle Katolik Hıristiyanlığı da bundan etkilenenler arasında yer almıştır. Bundan dolayı Katolik Kilisesi, Kiliseler arasında varolan anlaşmazlıkları ve düşmanlıkları gidermek, dini alandaki bazı anlayışları değiştirmek; diğer din ve gruplarla işbirliği yap-

(*) A. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bkz. Ana Britannica, “Diyalog”, İstanbul 1987, VII/332.

² Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 1997, 426.

manın önünü açmak için bir "Konsil" toplamaya karar vermiştir. 1962 yılında başlayan ve 1965 yılında sona eren bu Konsil'in açış konuşmasında Papa XXIII. Jean, Kilise'nin çemberini kırmasını, dışarıya açılmasını, dışarıyla ilgilenmesini istemiş ve bütün insanlarla "diyalog"a girmesinin önemini vurgulamıştır. Papa böylece Konsil'in gündemini ve tartışılacak konuların genel sınırını çizmiştir. Bunun üzerine Konsil'de hem ayrılmış Hıristiyanlar'a yaklaşma hem diğer dinlerle iyi ilişkiler kurma hem de Müslümanlarla asırlarca devam eden husumetin unutulması için gayret sarfedilmesi istenmiştir³.

Ashında kabul edelim veya etmeyelim, "din" in olduğu yerde, hem o dinin bünyesinde meydana gelen gruplararası hem de diğer dinlerarası bir sürtüşme, bir kavga, bir üstünlük yarışı, bir mükemmellik yarışı yaşanmıştır, yaşanmaktadır. Bu durum, zaman zaman, sıcak savaşlara, "katliama" bile yolaçmıştır, açmaktadır. Gerçek anlamda ise dinler, insanların barış ve huzur içinde birarada yaşamalarını, birbirlerini Tanrı'nın mukaddes bir emaneti bilmelerini amaçlamaktadır. Buna rağmen din adına sıkıntılar, sürtüşmeler ve düşmanlıklar sürüp gitmektedir. Bunun giderilmesi ve insanların huzura kavuşturulması günümüzün en önemli olayı haline gelmiştir. Çünkü günümüzde insanlar, eskiye oranla, daha iyi imkanlara sahiptir; ticari, siyasi, askeri, dini ve kültürel ilişkiler içindedir. Ayrıca eskiye oranla daha modern ve toplu katliamlara yolaçacak silahlara sahiptir. Bu silahlar, yanlış yönlendirme ve şartlandırmayla insanların yok olması için kullanıldığında tehlikenin boyutunu tahmin etmek zor olmasa gerektir. Hele bu silahlar din gibi kutsal değerler adına, "cenneti kazanma" propagandası altında kullanılırsa tehlikenin büyüklüğü tartışılmaz noktadadır. Bunun hem tarihte hem de günümüzde örnekleri vardır. Düşmanlık aracı yapıldığı zaman dinin barış ve huzur getirme amacı yok olacak, düşmanlık öne çıkacak demektir. Bu düşmanlıkta bilmemenin, şartlanmanın ve saplantının rolü büyüktür. Bundan kurtulmanın yolu da dinleri bilmeye, dinlerin özünü kavramaya bağlıdır. Hem herkes kendi dinini iyi bir şekilde bilir ve iyi bir şekilde kavransa hem de karşıdaki dini iyi bir şekilde öğrenirse sıkıntı çok büyük oranda azalacaktır. Çünkü din, toplumun ondan vazgeçemediği bir kurumdur. Bundan dolayı dini, dinleri ve ortak mesajlarını kavramak "Niçin Diyaloga İhtiyaç Vardır?" sorusunun cevabı olacaktır.

İnsanlık tarihinin her döneminde din, canlılığın ve insan hayatının ayrılmaz bir vasfı olma özelliğini korumuştur. İnsanlık tarihini ve bu tarih içindeki hayat tarzlarını anlayabilmek için, öncelikle, onların dinlerini tanımak lazımdır. Günümüzde, hayata farklı bakış açılarını anlayabilmek de, insanların benimsedikleri ideoloji ve inanç sistemlerini kavramakla ancak mümkün olmaktadır⁴.

İnsan bir toplum içinde ve birarada yaşamak zorundadır. Bu özellikleri gözönünde bulundurarak din'i, genel olarak şöyle tarif ediyorum: Din, belirli inanç ve davranış

³ Bkz. Concile Ocumenique Vatican II, Paris 1967, 693-700; M.L. Fitzgerald, "The Secretariat for Non-Christians is Ten Years Old", Islamochristiana, Rome 1975, 1/88-89; Paul Paupard, "Concile Vatican II", Dictionnaire des Religions, Paris 1983, 305-308; Thomas Michel, "Katolik Hıristiyan Toplumunda Hıristiyan Olmayan Dinlerin Öğretilmesi", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), Ankara 1991, 356.

⁴ Bkz. Ninian Smart, "Din ve İnsan Tecrübesi", Çev. Ali İhsan Yitik, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir 1992, VII/423.

şekilleriyle; insanlararası ilişkileri düzenleyen, insanların iyi ilişkiler ve barış içinde birarada yaşamasını sağlayan kurallar bütünüdür.

Dinin, insanların duygu ve düşünceleri üzerinde tesirinin olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun için “dindar kimseler” çoğu zaman, başkalarının inançları hakkında objektif ve tarafsız olamamışlardır, olamazlar. Agnostikler de Ateistler de din hakkında tarafsız değildirler. Bunun yanında inanmaksızın bir inanç sistemini anlamak da, bir dinin mensubu olmadan bir inanç sistemini takdire etmek de pek mümkün görülmemektedir⁵.

Milyarı bulan bir taraftara sahip Hıristiyanlık, Hinduizm ve Buddizm gibi dinler, dine karşı olan yeni güçlerin veya yeni dini hareketlerin gayretleriyle taraftar kaybına uğramaktadır. Batı ülkelerindeki Agnostiklerin sayısında, son yüzyılda, önemli artış görülmektedir. Agnostisizm, metafizik alemi inkar ederek, insan saadetini merkez edinen bir ahlak sistemini ortaya atmıştır. Agnostikler, Batı’da, Hıristiyanlığa karşı “Humanizm”i önermişlerdir. Batı’da aynı dönemde bir başka materyalist akım olan Marksizm de hayret verici bir gelişme göstermiştir. Bu ideoloji, kendisini dine alternatif olarak takdim etmiştir. Marksizm ve Humanizm gibi bu iki yeni akım, dinin ihtiva ettiği unsurların çoğuna sahip olduklarını ve dinin yerini tutacaklarını iddia etmiştir. Onlar, bir doktrine, “dünyevi cenneti” gerçekleştirecek bir siyasete ve kendine mahsus törenlere sahiptir. Bu iki ideoloji, belirli bazı özellikler bakımından dine benzese de, aslında dine muhaliftir, pratikte her zaman dine saldırmaktadır⁶. Günümüzde Humanizm ve Marksizm gibi akımlar din karşısında gerilemiş ve önemini yitirmiştir. Din, Marksizm’in 70 yıl kadar hakim olduğu ülkelerde bile, yeniden itibar kazanmış ve insanların itibar ettiği bir kurum olmuştur. Dini tehdit ettiği dönemde Marksizm’e karşı dinlerin işbirliği istenmiş, dine zarar veren ve dinleri yok etmeyi hedefleyen bir “akım”a karşı ilk defa ortak hareket edilmiştir. 1948 yılında New York’ta “Dinlerarası Konferans” düzenlenmiştir⁷. Bu konferansın hedefi ve amacı, niçin diyaloga ihtiyaç olduğunu da ortaya koymaktadır.

Bu Konferans’tan önce 1925 yılında “Dinler Arası Sulh Birliği Cemiyeti” bir komite teşkil etmiş ve bu komite, çeşitli dinlerin temsilcilerinden meydana gelecek bir dünya konferansının imkanlarını araştırmakla görevlendirilmiştir. 1928 yılında Cenevre’de bir konferans toplanmış ve bu konferansa 11 dinin temsilcisi olarak 191 delege katılmıştır. Katılanlar arasında İslam, Hıristiyanlık, Musevilik, Buddizm, Konfüçyanizm, Hinduizm, Mazdeizm ve Şintoizm gibi dinlerin temsilcileri vardır. 1930’da toplanması planlanan konferans ancak 1948’de toplanabilmiştir⁸.

1948 yılında toplanan Konferans’ın tavrı Komünizm’in tehlike olmasının önlenmesinde ve sahneden çekilmesinde etkili olan amillerden olduğunu düşünmekteyim. Çünkü bu toplantının amacı bir cümleyle, “Komünizme karşı dinleri seferber etmek”

⁵ Smart, “Din ve İnsan Tecrübesi”, VII/424-425.

⁶ Smart, “Din ve İnsan Tecrübesi”, VII/426.

⁷ Bkz. “Dinler Arası Konferans”, Sebilürreşad 1948, Cilt:1, Sayı:9, sf.144.

⁸ Bkz. “Komünizme Karşı Dünya Din Cephesi”, Sebilürreşad 1948, Cilt:1, Sayı:10, sf. 151.

olarak özetlenmektedir⁹. Toplantı, uzun süredir birbirine karşı vaziyet almış dinlerin ortak bir tehlike karşısında birbirine yardımını öngörmektedir. Bunun için teklifler ve temenniler yanında endişeler de dile getirilmiřtir¹⁰

Diyalog, ilmi araştırmalar için de, eski kültürler için de, Dinler Tarihi çalışmaları için de gereklidir. Eski dünyanın, Asya'nın, Uzakdoğu'nun, Amerika Yerlilerinin, Afrika'nın, Okyanusya adalarının, Avrupa'nın tam anlamıyla anlaşılmasında, tanınmasında ve birbirine yaklaşmasında diyalog yolu, etkili bir yoldur. Bunlar, diyalog içinde sürüp gidecektir. Ancak diyalogun verimli ve gerçeğe uygun olması için, Eliade'nin de önerileri olmuştur. O, şöyle demektedir: "...Verimli ve gerçeğe uygun olması için bu diyalog ampirik ve çıkarıcı ifade ile sınırlandırılmamalı, gerçek bir diyalog, her katılımcının kültürünün merkezi değerlerini taşımalıdır. Halbuki, bu değerleri doğru şekilde anlamak için onların dini kaynaklarını bilmek zarureti vardır. Çünkü sadece Avrupai olmayan kültürler değil, doğu kültürleri kadar ilkel kültürlerin de çok zengin dini bir zeminle beslendiğini bilmekteyiz.

İşte bundan dolayıdır ki Dinler Tarihi'nin çağdaş kültürel hayatta çok önemli bir rol oynamaya davet edildiğini düşünüyorum. Bu, sadece arkaik ve yabancı dinlerin anlaşılmasının bu din temsilcileri ile girilecek diyaloga yardım sağlamayacak, aynı zamanda Dinler Tarihçilerinin incelediği dökümanlar tarafından ifade edilen varoluşla ilgili durumları anlamaya çalışarak, insanın daha derin bilgisine ulaşacağı içindir. İşte dünya çapında bir "Humanizm" böyle bir bilgi bazının üstünde gelişebilecektir..."¹¹.

Eliade, genel olarak, diyalogu, Dinler Tarihi alanında yeni bir Humanizm ortaya çıkmasının şartları arasında saymaktadır.

Dine karşı akımlarda olduğu kadar dinlerin kendi bünyelerinde ortaya çıkan dini hareketlerle de sıkıntılar yaşanmıştır. Bu hareketlerin içinden çıktığı genel dini kitleye karşı olan tavrı, bu harekete genel kitlenin bakışı da tarih boyunca rastlanan olumsuzluklardandır. Bu olumsuzluklar arasında; Hristiyanlığın ilk Konsiller döneminde anlayış farklılığından doğan tartışmalar ve afaroz etmeler; sonra Monofizit Kiliseler'e karşı alınan tavırlar, Katolik ve Ortodoks bölünmesi, Katolik ve Protestan ayrılığı, Fransa'da ve benzeri Avrupa ülkelerinde yaşanan düşmanlıklar, kanlı çatışmalar ve tabir caizse "katliamlar"ı saymak mümkündür (Zaman zaman, Fransa'da 1572'li yıllarda yaşanan "Sainte Bartelmy" katliamı gibi olmasa da, bazı gelişmeler yaşanmaktadır). Hinduizm'den Buddizm, Caynizm ve Sihizm akımlarının çıkması, bu akımların kendi mezhepleri arasındaki çatışmalar ve tartışmalar bilinen olaylardandır. 1981'de Hindistan'ın batısında Kapargaoh şehrinde Müslümanlar dört kutsal ineği kestiği yolundaki söylentiler, büyük olayların çıkmasına, Müslüman mahallelerinin ateşe verilmesine sebep olmuştur. Yine camiye giren kutsal ineklerin çıkarılması da çatışma konusu haline gelmiştir.

"20. Yüzyılın son çeyreğinde hızlı gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin sonucunda, dünya küçülmüş ve "teknolojik bir köy hüviyetine" kavuşmuştur. Filipinler'in Min-

⁹ "Dinler Arası Konferans", Sebilürreşad 1948, Cilt:1, Sayı:9, sf.144.

¹⁰ Bkz. "Dinler Arası Konferans", Sebilürreşad 1948, Cilt:1, Sayı:9, sf. 144; "Komünizme Karşı Dünya Din Cephesi", Sebilürreşad 1948, Cilt:1, Sayı:10, sf. 151-152.

¹¹ M. Eliade, La Nostalgie des Origines, Editions Gallimard 1971, 19-20.

danao Adası'nda yaşanan bir katliam olayı, birkaç saat gibi kısa bir müddet sonra Nijerya'da veya başka bir Afrika ülkesinde Müslüman-Hıristiyan çatışması doğurabilmektedir. Dolayısıyla komünist diktatörlerin bundan böyle, soğuk savaş yıllarında olduğu gibi tek yanlı propagandalarla halklarını uyutmaları imkansız hale gelmiştir...¹².

İslam'da Hz. Muhammed'in irtihalinden hemen sonra "Halifelik" ile başlayan siyasi tartışmaların giderek "dinileşmesi", ortaya farklı görüşlerin çıkmasına yolaçmıştır. Bu farklı anlayışlara, hatta mezheplere, tarikatlara mensubiyet büyük olayların sebebi haline almıştır. Bundan dolayı, bu olaylar; nice tasvip edilmeyen ve günümüze kadar uzanan kutuplaşmanın ve husumetin kaynağı olmuştur.

Dinlerin kendi içindeki zıtlaşma ve husumetin yanında bizzat yaşayan dinlerin

eden bir rekabetin olduğu, husu-
din farklılığı en önemli farklılık
uşmasında, ticari ve siyasi ilişki-
k olarak karşımıza çıkmaktadır.
dinlerin hem de mensup olunan
büyük rolü vardır.

seviyede bulunan dinler arasında
ı vurgu, "tevhid anlayışı", ahiret
bu yakınlıklar farklı dinlere men-
olaçmaktadır. Çin müslümanları-
klerin rol oynadığı belirtilmekte-
inde rastlamak mümkündür. Bu
maya bağlıdır. Ancak dinlerin tam
anılmadığı veya yanlış tanındığı
a, dinlerin amacını tam kavraya-
mağı olmuştur. Bu yanlış tanıma,
ı olduğu dünyada vardır. Bunun
: anlaşılması olmalıdır. Dinlerdeki
mbolik tasavvurlarla anlatılması

ve benzerlikler yerine farklılıkların öne çıkarılması dinlerarası ilişkileri menfi yönde etkilemektedir. Bunun yanında, yakınlıklar ve benzerlikler olmasına rağmen, siyasi durum, devletler veya kitleler arasındaki ikili ilişkiler ve gelecek hesabı da dinlerin mensupları arasındaki sürtüşmenin, tartışmanın ve kavganın sebebi haline gelmiştir¹³.

İnsanların İslam'ı da bilmeden yanlış kanaate ulaştıklarını söylemek mümkündür. İslam, bilerek inanmayı ve bilerek inkar etmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan İslam, Allah'a ve Ahiret'e iman etmeyi, salih amel işlemeyi öne çıkarmakta¹⁴, insanlardan

Dini Araştırmalar

Kazıy Karabekir Cd. 85/80 Ulus/Ankara
Tel/Faks: (0.312) 342 17 13

No 001512

Adı, Soyadı: SAHİN KIZILADDULLAH

(...1...) sayıdan başlamak üzere (...3...) sayı abone
karşılığı olarak TL.

Yalnız TL.
tahsil edilmiştir.

Adresi:

24 / 11 / 1998

Tahsil Eden
İsim ve İmza

Abone süresince saklayınız.

¹² Ali İhsan Yitik, "Yeni Dünya Düzeni'ne Dini Açıdan Bakış", Tartışılan Değerler Açısından Türkiye, Ankara 1996, 35.

¹³ Bkz. Duran Terzi, Ehl-i Kitabın Hukuki Statüsünün Mahiyeti ve Değerlendirilmesi, Ankara 1997 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 52-56.

¹⁴ Bkz. Bakara, 62; Al-i İmran, 113-115; Maide, 69.

Allah'a, Resulü'ne ve ulul emre itaati¹⁵, adaletle hükmetmeyi ve emaneti ehline veremeyi istemektedir¹⁶. Ehl-i Kitap kavramıyla Kur'an, genelde müşrikler dışındaki her din sahibini, herkesi, din sahibi saymakta; ilişkiye girmeyi, ikili ilişkide bulunmayı hedeflemektedir. Allah, Müslümanlara da en yakın "biz Hıristiyanlar" diyenlerin bulunduğunu; bu, onlar içinde kibirlenmeyen ve büyükmeyen bilginlerin ve rahiplerin bulunması dolayısıyla olduğunu belirtmektedir¹⁷. Burada kibir ve gururun iyi bir şey olmadığı vurgulanmakta; düşmanlık değil, dostluk noktalarının bulunması gerektiği mesajı verilmektedir. Bir başka Ayette, Ehl-i Kitapla, zulmedenler dışındakilerle en iyi şekilde mücadele edilmesi ve şöyle denilmesi belirtilmektedir: "Bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim Tanrımız da, sizin Tanrınız da birdir. Biz O'na teslim olanlar (müslümanlar)"¹⁸. Al-i İmran suresindeki bu ayette, Ehl-i Kitap'a Kur'an'ın bakışını ortaya koymaktadır: "Kitap Ehl-i'nin (Ehl-i Kitap) hepsi bir değildir. Onların içinde, geceleri ayakta durup Allah'ın ayetlerini okuyarak secdeye kapanan bir topluluk da vardır. Onlar, Allah'a ve Ahiret Gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülükten menederler, hayır işlerine koşarlar. Onlar, salihlerdendir (iyi iş işleyenlerdendir). Onların yapacakları hiçbir iyilik inkar edilmeyecektir. Şüphesiz Allah, muttakileri (takva sahiplerini) bilir"¹⁹.

Bu ayetler, Kur'an ehli için, bir ipucu vermekte, nasıl davranması gerektiğini göstermekte, hangi dine mensup olursa olsun herkesin yapacağı iyiliklerin inkar edilmeyeceğini haber vermektedir. Bunlar, bir noktada, tartışmayı bitirecek, herkesi iyilik yapmaya sevkedecek ayetlerdir.

Bu ayetler ışığında Hz. Muhammed, Mekke'yi fethedince, daha önce kendisine ve taraftarlarına işkence eden müşrikleri serbest bırakmış, onlara hoşgörü göstermiştir. Hz. Ömer, Kudüs'ü fethedince orada bulunan diğer din mensuplarına dini serbestlik tanımış ve hoşgörünün en açık örneklerini vermiştir. Türkler, Malazgirt Zaferi'nden sonra İstanbul'un Fethi'nden sonra, Anadolu'da hakimiyetleri altına girmiş Hıristiyanlar'a ve Yahudiler'e hoşgörünün en iyisini ve örnek olacak şeklini ortaya koymuşlardır²⁰.

Hıristiyan Kutsal Kitabı'nda, diğer din mensuplarına hoşgörüyü ve onları da sevmeyi öngören ifadeler rastlanmaktadır. Matta İncili'nde, "Düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler için dua edin ki gökte olan Babanın oğulları olasınız. Çünkü O, güneşini, iyilerin olduğu kadar kötülerin de üzerine doğdurur; salih olanların olduğu kadar salih olmayanların da üzerine yağmur yağdırır"²¹ denilmektedir. Bu ifade, Hıristiyanlara kardeşliğin herkes için alındığı şeklinde yorumlanmaktadır. Buna ilave olarak Hz. İsa'nın çevresindekilere bakıp şöyle dediği kaydedilmektedir: "İşte anam ve kardeşlerim. Her kim ki Tanrı'nın iradesini yerine getirirse, işte o benim kardeşimdir, kız karde-

¹⁵ Bkz. Nisa, 59.

¹⁶ Bkz. Nisa, 58; Nisa, 122.

¹⁷ Bkz. Maide, 82.

¹⁸ Ankebut, 46.

¹⁹ Al-i İmran, 113-115.

²⁰ Bkz. Abdurrahman Küçük, "Türklerin Anadolu'da Azınlıklara Dinî Hoşgörüsü", Erdem Dergisi, Ankara 1996, II 555.

²¹ Matta, 5/44-45.

şimdir ve anamdır"²² Yuhanna'nın I. Mektubu'nda sevginin temel olduğu ve bu sevginin işle, hakikatle olması şöyle dile getirilmektedir: "...Sözle ve dille değil, ancak işle ve hakikatle sevelim"²³; "...sevgi Allah'tandır, her seven adam Allah'tan doğmuştur ve Allah'ı bilir"²⁴. Bu konu, Pavlus'un Galatyalılara Mektubu'nda da şu şekildedir: "Yahudiler ve Grekler, hürler ve köleler, kadın ve erkekler arasında fark yoktur; fakat hepiniz Mesih İsa'da birsiniz"²⁵.

Diğer dinler hakkında bilgi edinme de günümüzde genel kültür içindedir. Günümüz insanı, eskiye oranla, çok büyük bir gelişme gösteren imkanlara kavuşmuştur. Sosyal, siyasal, ticari, askeri, kültürel, sportif ve turistik sebeplerle insanlar karşı karşıya veya yanyana gelmektedir. Bu yanyana olma veya karşı karşıya gelme, insanları başkalarının neye inandığını ve nasıl inandığını merak eder hale getirmiştir. Teknik imkanlarla küçülen dünyada bu merak daha da artmış, insanların birbiri hakkında bilgi edinme yolları ve imkanları da çoğalmıştır. Bunlar, insanları, hangi din ve inançta olursa olsun, kendi inanç ve kanaati içinde kalarak, biraraya gelmesine, diyaloga girmesine zemin oluşturmaktadır²⁶.

Dini hoşgörü ve dini çoğulculuk, günümüz toplumunun çözüm aradığı, üzerinde durduğu kavramlardır. Batı'da dini hoşgörü, XVI. yüzyılda, Katoliklerle Protestanlar arasındaki din savaşları sonucu ortaya çıkmış bir terimdir. Bu terim, daha sonraki yüzyıllarda, değişik isimlerle, başka toplumlarca benimsenmiştir. Dini fanatizm, dini hoşgürsüzlük, insanlara büyük sıkıntılar vermiştir. Batı'daki bu durum, dini hoşgörü, dini çoğulculuğu gündeme getirmiştir. Aydınlanma Çağı'nın bu anlayışın oluşmasında önemli etkisi olmuştur. Dinlerdeki hoşgürsüzlük ve tekelcilik anlayışı, yorumlara dayanmaktadır. Dinlerin mukaddes metinleri üzerinde yapılan derin araştırmalar ve karşılaştırmalı incelemeler, her dinde hoşgörüye imkan veren hükümlerin bulunduğunu, eğilimlerin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, diğer dinlerde kapalıdır veya bazı ek kararlarla, toplantılarla belirlenmiştir. İslam'da ise, ana kaynaklar olan Kur'an'da ve Hadisler'de, farklı dini inanç, düşünce ve yaşayışlara karşı hoşgürülü bir tutuma izin verilmektedir²⁷.

Haçlı Seferleri'ne kadar Batı Dünyası, Müslümanlara, İslam'a ve Türkler'e menfi bakmıştır. İslam'a ve Türkler'e düşmanlık son hadde varmıştır. Haçlı Seferleri'nden sonra bu düşmanlık, kısmen giderilmiş ve yerini ilmi konularda yararlanmaya bırakmıştır. Batılı ilim adamları, Müslüman bilim adamlarının eserlerinden yararlanmışlardır²⁸. Daha sonraki dönemlerde, özellikle İstanbul'un Türkler tarafından fethinden

²² Markos, 3/32-34.

²³ Yuhanna'nın Birinci Mektubu, 3/18.

²⁴ Yuhanna'nın Birinci Mektubu, 4/7.

²⁵ Pavlus'un Galatyalılara Mektubu, 3/28-29.

²⁶ Abdurrahman Küçük, "Müslüman-Hıristiyan Diyaloguna Genel Bir Bakış", Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi:16, İstanbul 1993, 45.

²⁷ Ünver Günay, "Anadolu'nun Dini Tarihinde Çoğulculuk ve Hoşgörü", Erdem, Ankara 1996, C.8, sa.22, sf.190-191.

²⁸ Bkz. Montgomery Watt, "Oryantalistlerin İslam Araştırmaları", Çev. Talip Küçükcan, D.E.Ü.İ.F. İzmir 1992, VII/413-414.

sonra Hıristiyan Dnyası'nın Türlere menfi bakışı olmuş; bu menfi bakış misyonerlik çalışmalarıyla farklı yöne çekilmiştir. Bundan dolayı, bu olay, Müslüman Türlerele Hıristiyanlar arasında bir tartışmaya, bir rekabete ve bir husumete yolaçmıştır²⁹.

Hıristiyan Dnyasında, özellikle Katolik Dnyası'nda diğler dinlere ve diğler din mensuplarına müsbet yaklaşım, II.Vatikan Konsili'yle olmuştur. Onlar, o tarihe kadar, kendi aralarında bir toplum oluşturmuş ve kendi dışındakilerin kurtuluşuna imkan tanımamışlardır. Diğler dinleri anlama yolunda bir ilgi de duyulmamıştır. Hıristiyanların, diğler dinlerin araştırıldığı kurumları olmuştur, ancak bu kurumlar da misyonerlik amaçlıdır. II.Vatikan Konsili, bu tutumu değıştirme yönünde karar almıştır. Bu bakımdan II.Vatikan Konsili, Katolik Kilisesi için yeni bir dönüm noktasıdır. Bu Konsil'de, Kilise'nin birçok esas ve bazı konulara bakışı gözden geçirilmiş; dünyadaki dinlere müsbet yaklaşmak gerektiğı kararlar arasına girmiştir. Diğler dinler ve din mensuplarıyla ilişkiler konusu için Nostra Aetate (NA) isimli özel doküman hazırlanmıştır. Nostra Aetate adlı kararda; diğler din mensuplarına sevgiyle yaklaşma, onlarla konuşma ve işbirliğı, Hıristiyanlar kendi dinlerinin ve hayat tarzlarının hakikatine şahitlik ederken, diğler dinlere mensup insanların sahip olduğı manevi durumlarını, sosyal ve kültürel değerlerini de kabul etmesi teşvik edilmektedir³⁰.

II.Vatikan Konsili ile ilgili Lumen Gentium gibi dokümanlarda da diğler din mensuplarının kurtuluşuna yer verilmiştir. Bu dokümanlarda diğler dinlere bakış şu şekilde belirtilmektedir: "Nihayet İncil'i henüz kabul etmemiş olan kimselere gelince, onlar da çeşitli şekiller altında Tanrı'nın Halkı'na katılabilirler.. Ancak Kurtuluş Tasarısı, Yaratıcıyı kabul edenlerin hepsini, özellikle de İbrahim'e iman ettiğini açıklayan, bizimle birlikte, esirgeyen ve bağışlayan, Kıyamet Günü'nde insanları yargılayacak olan bir tek Tanrı'ya inanan Müslümanları da kapsamaktadır"³¹. "...Müslümanlar, İsa'yı Tanrı olarak kabul etmemelerine rağmen, ona bir peygamber olarak saygı göstermekte; onun annesi Meryem'i bakire olarak şereflendirmekte ve bazen onu dindarlığıyla anmaktadır. Ayrıca Müslümanlar, öldükten sonra bütün insanların yaptıklarının karşılığını görecekleri Kıyamet Günü'nü beklerler. Bundan dolayı ahlaklı olmaya önem verirler ve özellikle namaz kılarak, sadaka ve zekat vererek Tanrı'ya ibadet görevini yerine getirirler"³². "Gerçekten kendi hataları olmaksızın, Mesih İsa'nın İncil'ini ve onun Kilisesi'ni tanımayan, fakat içtenlikle Tanrı'yı arayanlar ve vicdanının sesiyle tanınmış Tanrı'nın isteğini çalışmalarıyla yerine getirenler, lütfun yardımıyla gayret gösterenler de ebedi kurtuluşa ereceklerdir"³³.

II.Vatikan Konsili'nde, İslam'dan başka, Yahudilik, Hinduizm ve Buddizm isim olarak zikredilmiştir. Bunlardan İslam ve Yahudilik hakkında diğlerlerine nazaran biraz de-

²⁹ Bkz. Abdurrahman Küçük, "Müslüman-Hıristiyan Diyaloguna Genel Bakış", Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri, İstanbul 1993, 45-47, 51-55; Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ankara 1997, 418.

³⁰ Thomas Michel, "Katolik Hıristiyan Toplumunda Hıristiyan Olmayan Dinlerin Öğretilmesi", Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri, Ankara 1991, 356.

³¹ Concile Oecumenique Vatican II, Paris 1967, 38 (Lumen Gentium,16).

³² Concile Oecumenique Vatican II, 696 (Nostra Aetate, 3).

³³ Concile Oecumenique Vatican II, 694-695 (Nostra Aetate, 2)

taylı bilgi verilmektedir. Bu Konsilde, diğer dinlerle ve kiliselerle ilgili yeni teoriler oluşturulmuştur³⁴. II.Vatikan Konsili'nden sonra Hıristiyan bilim adamlarının Kutsal Kitap cümlelerini yorumunda da bir yumuşama görülmektedir. Dışlayıcı yaklaşım yanında "çoğulcu yaklaşım"lar, bütün dinler, "tek Tanrı"ya, "kurtuluşa" götüren vasıtalar olarak kabul edilmektedir. Bunlardan, bütün dinlerin aynı hedefe giden yollar olduğunu vurgulayanlar bulunmaktadır. Raimundu Panikkar bunlardandır. O, şöyle demektedir: "Eğer sizin dininiz sizin için en doğru yolu temsil ediyorsa, bu diğerleri için de geçerlidir. Onlar da aynı iddiaya sahiptir. Siz, diğerlerinin dini iddialarını ortadan kaldırmıyor veya onları kendi dininiz içinde tamamen asimile edemiyorsanız, makul olan yol, bütün dinlerin, farklılıklarına rağmen hedefte birleşen paralel yollar olduğunu kabul etmektir. Bunu kabul ettiğimiz zaman bizim acil görevimiz, başkasının işine karışmak, onu dininden döndürmeye çalışmak değil, hedefte buluşmak için, kendi geleneğimizi zenginleştirmek olmalıdır"³⁵.

II.Vatikan Konsili'nde, Hıristiyan Dünyası'ndaki Müslümanlara, İslam'a ve Türklere menfi bakış da değişmiştir. Çünkü M. Watt, Haçlı Seferleri'ne kadar Batı Dünyası'nın Müslümanlara, İslam'a ve Türklere menfi baktığını, İslam düşmanlığının son hadde vardığını, Haçlı Seferleriyle bu düşmanlığın kısmen giderildiğini ve yerini ilmi yönden tanımaya, ilmi çalışmalara bıraktığını belirtmektedir³⁶. Watt'ın bu tesbitlerinden yola çıkarak, istenmeyen savaş anının bile, müsbet anlayışa yolaçabildiğini söyleyebiliriz. Buna sebep, insanların birbiriyle diyalogu, birbirini tanımasıdır. Benzeri yaklaşımlara her toplumda ve değişik araştırmacıların kanaatlerinde rastlanmaktadır. Dinlerarası mücadele yerine dinlerarası diyalog, günümüzün barış modellerindedir. Bunun olması, dinlerin mesajını anlamaya bağlıdır. Araştırmacıların dinlerin amacına bakışları da bunda etkili olacaktır. Bazı araştırmacılar, "Dinler, Gökkuşağı'nın renkleri gibidir. Onların hepsi, bir tek ışığın parçalarıdır" demektedir. Buna karşılık "Dinler, Gökkuşağı'nın ayrı renkleri gibidir: Yalnız biri gerçektir" diyenler de vardır³⁷.

Yahudilerden de, diğer din mensuplarına kurtuluş yolunda kapı açanlar bulunmaktadır. Onlar, Yahudiler dışında kalanları, "Nuhiler" olarak adlandırmakta, sahip oldukları inanç ve davranışlara göre değerlendirmektedir. Onlara göre Yahudi olmayan, Nuh'un "Yedi Kanunu"nu yerine getirmek şartıyla kurtuluşa ulaşabilecekler ve cennet nimetlerinden yararlanabileceklerdir³⁸. Yahudiliğin, Hıristiyanlığa ve Hıristiyanlara, İslam'a ve Müslümanlara bakışında da farklı yaklaşımlar dikkati çekmektedir. Bazı bilginler ve Tevrat yorumcuları, Yahudi dışındakilere "Kurtuluş yolu"nu kapatırken, bazıları daha farklı anlayış sergilemekte ve kendi dışındakilere bazı şartlara bağlı

³⁴ Bkz. Concile Oecumenique Vatican II, 37-39 (Lumen Gentium, 14-17); 693-700 (Nostra Aetate, 1-4).

³⁵ Raimundo Panikkar, *The Intrareligious Dialogue*, New York 1978, XVIII'den nakleden Baki Adam, *Katolik Kilisesi'nin Kurtuluş Öğretisi Açısından Diğer Dinlere Bakışı*, (Basılmamış Çalışma), Ankara 1996, 17.

³⁶ Montgomery Watt, "Öryantalistlerin İslam Araştırmaları", Çev. Talip Küçükcan, D.E.Ü.İ.F., İzmir 1992, VII/413-414.

³⁷ David A. Brown, *A Guide to Religious*, London 1975, 239.

³⁸ Bkz. Baki Adam, "Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslam'a Bakışı", A.Ü.İ.F.D., Ankara 1997, XXXVII/338,341-344.

olarak “kurtuluş yolu”nu açmaktadır³⁹. Bernard Lewis de, bu konuda şunları yazmaktadır: “...Yahudilik, Yahudiler ve ona katılmak isteyenler içindir. Ancak meşhur bir Talmud sözüne göre bütün insanlar ve inançlardan doğru yolda olanlar cenneti hak ederler. Rabbiler, Musa’ya verilen On Emir’den önce Nuh döneminde Yedi Emrin vahyolunduğunu ve bunların tüm insanlık için geçerli olduğunu söylemektedirler. Bunların sadece ikisi, yani putçuluğun yasaklanması ve küfür, ilahiyata ilişkindir; adam öldürmeyi, hırsızlığı, zulmü vs. içeren geri kalan emirlerin tümü, insanlığın toplumsal olarak bir arada yaşamasına ilişkin temel kurallardan başka bir şey değildir. Yahudiliğin gerçeği tekeli altına alma iddiası olmadığı için, Yahudi öğretisine göre kurtuluş, tek tanrıcılığı ve ahlaki uygulamaları şartıyla, Yahudi olmayanlar için de erişilebilir bir şeydir”⁴⁰. Bu yaklaşımlar, günümüzde daha da geliştirilip, diyaloga taşınabilir yaklaşımlar olarak algılanmalıdır.

Günümüzde, dinlerin farklılığından daha çok, arkadaki özünü ve ortak noktalarını yakalamak bir gereklilik haline gelmiştir. Teferruat farklı olsa da, amaç ve özün aynı olduğunu farketmek mümkündür. Van der Leeuw, dinlerin amacının “kurtuluş” olduğunu vurgulamakta ve bunu şöyle belirtmektedir: “Bu (Kurtuluş), hayatın gelişmesi, iyileşmesi, güzelleşmesi, genişlemesi, derinleşmesi olabilir. fakat, kurtuluş ile tamamiyle yeni bir hayat, geçmiş örneğin değerini düşürmeyi, “başka yerden” alınmış hayatın yeni bir yaratılışı da anlaşılabilir. Herhalde din, daima kurtuluşa doğru yöneliyor. Bu açıdan her din, “kurtuluş” dinidir”⁴¹. Reformist Yahudilerin öncülerinden Moses Mendelssohn’a göre; kurtuluş sadece bir dinle sınırlı değildir. Yahudi olmayan diğer topluluklar, kendi din ve gelenekleriyle kurtuluşa erebileceklerdir⁴².

Çağdaş Hinduizm’e yeni bir anlayış getiren Ramakrishna, hakikate ulaşmayı Bhakti’de görmekte; verilen isim ne olursa olsun onu Tanrı’ya tapınma olayının bir şekli olarak nitelemektedir. O, bu sıfatla bütün dinlerin aynı değerde olduğunu vurgulamakta ve şöyle demektedir: “Dinler ve doktrinler üzerinde tartışmayınız. Onların hepsi birdir. Bütün nehirler Okyanus’a akmaktadır. Büyük su, çağlara, ruhlara göre inisi boyunca farklı bir yatak yapmaktadır. Fakat su daima aynı sudur”⁴³.

Ramakrishna, dinleri aynı gayeye, değişik yollardan ulaşma şekli olarak görmektedir. Bu görüşünü şöyle ifade etmektedir: “Tanrı her yolla idrak edilebilir. Bütün dinler doğrudur. Önemli olan çatıya ulaşmaktır. Buraya beton, ahşap, bambu ağacından yapılmış merdivenlerle çıkmak mümkün olduğu gibi, biraz zorlamak pahasına bir ip parçası yardımıyla ulaşmak da mümkündür”⁴⁴.

³⁹ Bu görüş ve yorumlar için bkz. Adam, “Yahudiliğin Hıristiyanlığa ve İslam’a Bakışı”, A.Ü.İ.F.D., Ankara 1997, XXXVII/345-356.

⁴⁰ Bernard Lewis, “Dinlerin Bir Arada Yaşaması ve Laiklik”, Çev. Ahmet Rana, İktibas Dergisi, Haziran 1994, 36.

⁴¹ G. Van der Leeuw, La Religion dans son Essence et ses Manifestation, (Phenomenologie de la Religions), Fransızca’ya çev. Jacques Marty, Paris 1970, 665.

⁴² Bkz. Adam, a.g.m., XXXVII/342; Bernard Lewis, “Dinlerin Bir Arada Yaşaması ve Laiklik”, 36-37.

⁴³ Jean Varenne, “L’Hindouisme Contemporain”, Histoire des Religions,.....,III/212.

⁴⁴ R.W.Neufeldt, “The Response of Ramakrishna Mission”, Modern Responses to Religious Pluralism, New York 1987, 66-67’den nakleden Ali İhsan Yitik, “Hinduizm’in Diğer Dinlere Bakışı”, D.E.Ü.İ.F. Dergisi’nin X. Sayısında Yayımlanacak Makale, sf. 6.

Ramakrishna'nın bakışı Vivekananda'da daha net hale gelmiştir. Vivekananda, bu konuda şöyle demektedir: "Bütün dinler aslında gerçeklik yolunda birer basamaktır. Onların herbiri, insan ruhunu Tanrı'ya götüren basamaklar şeklindedir. Bu nedenle onlardan hiçbiri ihmal edilemez. Onların hiçbiri tehlikeli veya kötü değildir. Hepsisi de iyidir"⁴⁵.

Sonuç

Bu konuda düşünce üretenler, dinlerin hedefinin insanları kurtuluşa ulaştırmak olduğundan hareketle, başkalarının da haklılığını kabul etmeyi ve samimiyeti öne çıkarmayı dinlerarası diyalogun temel şartlarından saymaktadır. Günümüzde de özü yakalamak, ancak karşıdaki toplumun sahip olduğu dini geleneklerini tanımakla doğru orantılıdır. Bu da, ancak diyalog ile mümkün olabilmekte ve diyaloga ihtiyaç bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'an, insanları yaptıkları şeylere göre de değerlendirmekte; yapılanların karşılıksız kalmayacağını vurgulamakta, karşılığın tam olarak verileceğini belirtmektedir. Zerre kadar iyilik edenin de, zerre kadar kötülük işleyen de onun karşılığını göreceğini haber vermektedir (Zilzal Suresi, 7-8). Bunun için Kur'an insanları Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman etmeye, "salih amel" işlemeye çağırır⁴⁶. Allah da Ehl-i Kitab'ın hepsinin bir olmadığını; onlardan geceleri secdeye kapanıp Allah'ın ayetlerini okuyup duranların; Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanıp, iyilik yapıp kötülüklerden kaçmalarının bulunduğunu, bunların iyilerden olduğunu ve onların da yaptıkları iyiliklerin karşılıksız kalmayacağını belirtmektedir⁴⁷.

Allah Kur'an'da, herkesin işlediğinden sorumlu olduğunu⁴⁸, inanıp inanmamanın insanın kendi tercihine ve istemesine bırakıldığını⁴⁹, hak ve hakikat açıklandıktan sonra da "sizin dininiz size, benimki de banadır"⁵⁰ hükmüne vararak, insanların din seçmede hür olabileceklerine imkan tanımaktadır. Yeni Ahit'te de bunu destekleyen ifadeler bulunmaktadır. Matta İncili'nde, "...Tanrı, güneşi iyilerin olduğu kadar kötülerin de üzerine doğdurur"⁵¹ denilmektedir. Markos İncili'nde şöyle denilmektedir: "İşte anam ve kardeşlerim. Her kimki Tanrı'nın iradesini yerine getirirse; işte o benim kardeşimdir, kız kardeşimdir ve anamdır"⁵².

Gerçek anlamda diyalogun olması için herkes kendi dininin sınırları içinde kalmalı, imkanları ve fırsatları değerlendirme yoluna gitmemeli, diyalogu da "misyonerlik" olarak görmemelidir. Diyalog bunu gerektirmeli ve diyaloga niçin ihtiyaç olduğu bu yolla vurgulanmalıdır. Aksi tutum zaten endişeyle bakılan "diyalog"a zarar verir.

⁴⁵ The Complete Works of Swami Vivekananda, Calcutta: Advarta Ashrama, 1964-1971, V/500'den nakleden A.İ.Yitik, a.g.m., 9.

⁴⁶ Bkz. Bakara, 62; Maide, 69.

⁴⁷ Bkz. Al-i İmran, 113-115.

⁴⁸ Bkz. Şura, 15.

⁴⁹ Bkz. İsrâ, 107; Kehf, 29.

⁵⁰ Kafirun, 6.

⁵¹ Matta, V/45.

⁵² Markos, III/32-35.

Papalık gibi en yetkili makam bunu "Hıristiyanlaştırma misyonu" gibi görürse⁵³, diyalog hedefine ulaşamaz ve göstermelik halde kalır.

Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı'nın bu konudaki mesajı diyaloga katkı sağlayacak nitelikte bir muhteva taşımaktadır. O, geçmişte dinler arasında pek çok kavgaların olduğunu ve insanlığın bu savaşlardan çok çektiğini belirtmiş ve bütün dünyada, dinlerarasında diyalogun olması gerektiğini vurgulamış ve şunları söylemiştir: "Allah'a çok şükür, bugün semavi din mensupları biraraya gelerek, dünya barışı için el ele vermektedirler"⁵⁴.

Diyaloga, insanların birarada ve barış içinde yaşamasına, dünya barışına katkısı açısından yaklaşmakta büyük fayda vardır. Bu imkanları, bir dinin lehine kullanmak veya misyonerlik aracı olarak görmek, müsbet gelişmelerin menfiye dönmesine yolamak olur. Özellikle yetkili makamlarda bulunanlar daha dikkatli konuşmak mecburiyetindedir.

"Niçin Diyaloga İhtiyaç vardır?" sorusunun cevabını, bütün dinlerin kutsal kitaplarına, o dinlerin kurucu veya peygamberlerinin söz ve davranışlarına yeniden bakıldığında bulmak mümkündür. Buradan yola çıkıldığında, "Diyalog, dinlerin istediği şeydir" demek mümkündür.

Dinlerarası Diyaloga niçin ihtiyaç duyulduğunu şu maddeler altında toplamak mümkündür.

1. Hıristiyanlık'a, İslam'a ve diğer herhangi bir dine inanan insanlar, dinlerden öğrendikleri değerleri yaşayabilmek, evde, okulda, işyerinde, komşulukta ve alışveriş yerlerinde uygulamaya koyabilmek için diyaloga ihtiyaç vardır. Bu yolla, farklı dinlerden insanlara karşı hoşgörü gösterme ve kabullenme imkanı, barış ve uyum ortamı bulunmuş olur.

2. Bazı sosyal projeler üretmek ve üretilen projelere dinlerin katkılarını ortaya koyabilmek için diyaloga ihtiyaç vardır.

3. Çeşitli dinlere inanan insanlar, Tanrı ile kendileri arasında neyin aracı kılındığını, nelere inanıldığını ve nasıl ibadet edildiğini bilmelerinde, ortak noktaların bulunup paylaşılmasında; karşılıklı güven duygusunun, dini tecrübe alışverişinin ve samimi dostluk bağının geliştirilmesinde büyük katkılar sağlamaktadır.

4. Çağımız, dinler ve kültürler arasında daha sıkı ve daha doğrudan ilişkilerin kurulduğu bir ağdır. Bu ağ, her türlü teknik imkanların arttığı, uluslararası turizmin yaygınlaştığı, televizyon, basın-yayın, internet yoluyla bilgi akışının sağlandığı bir ağdır. Bu imkanlar, farklı coğrafyalarda bulunan insanların inanç ve kültürleri arasında ortak unsurların bulunduğunu ortaya koyabilmektedir. Bu ortak noktaların yakalanması ancak diyalog yoluyla ortaya çıkmaktadır.

⁵³ Bkz. La Mission du Christ Redempteur (Lettre Encyclique Redemptoris Missio du Souverain Pontife Jean-Paul II), Editions Paulines 1991, 80, Burada, Papa Jean-Paul II, şöyle demektedir: "Dinlerarası diyalog, Kilise'nin Hıristiyanlığı yayma misyonunun içindedir" (RM, 55). Papa'nın bu ifadesini Fitzgerald, "İşte açık ve net bir doğrulama" şeklinde açıklamakta ve bunun II.Vatikan Konsili'nden beri oluşturulmuş bir düşüncenin meyvesi olduğunu belirtmektedir (Michael L.Fitzgerald, "Engagement de l'Eglise Catholique dans le Dialogue Interreligieut. Bilans et Perspectives", Chemins de Dialogue, Marseille 1993, 56.

⁵⁴ Bu beyanat için bkz. Hergün Gazetesi, 6 Ocak 1998, sf. 11.

5. Başka insanlarla irtibat kurarak, onların neye inandıklarını, nasıl ibadet ettiklerini ve nasıl yaşadıklarını tanımak, başka dine ve yaşayış tarzına mensup insanların görüş ufkunu genişletebilmekte, yeni anlayışlara kapı açabilmekte, başkalarının bakışına göre kendinize bakabilmeye ve özeleştiriyi yapabilmeye yardımcı olmaktadır.

6. Çağın bütün insanları tehdit eden hastalıklarına, uyuşturuculuğa ve problemlerine karşı ortak cephe oluşturmasına ve dinlerin ortak çözümlerine başvurulabilir.

7. Diyalog, tarih boyunca Hıristiyanlık ile Hıristiyan olmayan dinler arasında, dinlerin kendi içindeki gruplar arasındaki düşmanlığın kaldırılmasına ve barış ortamının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

8. Dünyada sosyal adaleti ve barışı temin etmek; insan haklarını, din ve vicdan hürriyetini korumak gibi konularda ortak hareket etmek için diyalog kaçınılmaz olmaktadır.

9. Medeniyetler diyalogun tabii bir sonucudur. Medeniyetlerin gelişmesi günümüzde de yine diyaloga muhtaçtır.

10. Protestanlık ve neticede reform, Müslüman-Hıristiyan diyalogunun bir sonucudur.

11. İslam dünyasındaki medeniyet ile ilgili gelişme de Batı ile diyalogun bir sonucudur.

12. Ortaçağda İbni Rüş, İbni Sina, Aristo, Eflatun gibi bilginlerden yapılan tercüme ve alıntılar "diyalog"un neticesidir.

13. Günümüzde de düşmanlık değil, barışa ihtiyaç vardır. Barışın yolu da gerçek anlamda bir "diyalog"tan geçmektedir.